

80 let Společnosti pro hudební výchovu a pohled na současný stav hudební výchovy u nás

JAN PRCHAL

Summary

80th anniversary of Music Education Society – Importance of music education at present time – Standards of basic education, music in schools – workshops for teachers – 25th Summer workshop of music education 2014 Liberec – 2nd International Music Olympiad in Riga 2014.

Vážené dámy, vážení pánové, kolegyně a kolegové,

dovolte mi, abych Vás přivítal jménem pořadajících subjektů – Katedry hudební výchovy PF UJEP Ústí nad Labem a Společnosti pro hudební výchovu České republiky, která naše setkání iniciovala u příležitosti 80. výročí svého založení. Jsem velice rád, že nad jednáním naší konference převzaly záštitu významné osobnosti: rektor UJEP, prof. RNDr. René Wokoun, CSc., ministr školství Marcel Chládek a ministr zahraničních věcí Lubomír Zaorálek.

Společnost pro hudební výchovu¹ byla založena na ustavující schůzi 11. června roku 1934 a jako hlavní cíle si hned v počátku stanovila péči o rozvoj hudebního citění a vzdělávání mládeže i dospělých v co nejširších lidových vrstvách. Byly ustanoveny čtyři sekce – první zajišťovala mezinárodní styky, druhá se měla soustředit na hudební výchovu na všech typech škol v ČSR, třetí měla za úkol povznesení hudebního života obecně a čtvrtá sekce byla administrativní a organizační. Společnost nebyla úřadem, neměla výkonné pravomoci, byla orgánem poradním, který podporoval všechny nové vyučovací trendy v hudební výchově, umělce a kolektivy reprezentující

českou kulturu, soutěže pěveckých sborů, inicioval využívání hudby jako léčebného prostředku apod. Sekretariát sídlil v budově ministerstva zahraničních věcí v Praze a na financování činnosti se podílely mimořádné fondy ministerstev zahraničí a školství, rozpočet hlavního města Prahy a dokonce kancelář prezidenta republiky společně s příspěvky dalších dárců, i zahraničních. Hlavními osobnostmi prvního výboru byli Kamil Krofta, Jaroslav Jindra, Zdeněk Nejdlý, Vladimír Helfert a další. Společnost pro hudební výchovu připravila a realizovala I. Mezinárodní hudebně výchovný kongres, který se konal ve dnech 4. – 9. dubna 1936 v Praze. Z pozvaných 22 států se zúčastnilo 14, z fašistického Německa např. nemohl přijet pozvaný Carl Orff. Vzhledem k zaměření kongresu k humanizmu, které bylo reakcí na hrozící fašismus, je to pochopitelné. Kongres zahájil v budově parlamentu ČSR osobně – již jako ministr zahraničních věcí – předseda Společnosti pro hudební výchovu Kamil Krofta. Tento kongres se stal inspirací pro ustavení International Society for Music Education (ISME). Není bez zajímavosti, že na kongresu přijatá rezoluce má mnoho společného se současnými požadavky ISME. Na podzim 1938 ukončila SHV svou činnost – plány na uspořádání II. mezinárodního

kongresu o HV v Praze v dubnu roku 1939 vzaly za své. Archiv SHV přečkal válku díky Jaroslavu Jindrovi. 29. ledna 1951 navrhol mimořádné valné shromáždění bývalé SHV dobrovolné rozejtí a podle stanov předání majetku České akademii věd a umění.

29. září 1967 byla v Praze ustavena Československá společnost pro HV, která byla pokračovatelkou prvorepublikové SHV. Tato etapa je spjata se jmény Ivana Poledňáka, Jana Hanuše, Libora Melkuse, Viliama Fedora, Jana Dostala, Františka Sedláka, Ladislava Burlase, Petra Ebena, Vladimíra Gregora, Františka Lýska, Ivana Medka, Jiřího Pilky, Karla Reinera, Tibora Sedlického, Bohumíra Štědrone, Jarmily Vrchotové – Pátové, Ladislava Daniela, Ilji Hurníka, Bohumila Kulínského, Josefa Pazderky (předsednictvo a ústřední výbor) ... a to výčet není úplný. Čestné předsednictvo tvořili mj. Alois Hába, Eugen Suchoň, Ján Cikker, Josef Plavec, Václav Holzknecht a tehdejší ministři vlády Jiří Hájek (školství) a Karel Hoffmann (kultura a informace).

Od konce 60. let byly organizovány hudebně výchovné kurzy inspirované kurzy Orffova institutu v Salzburku. Tomuto tématu bude věnován jeden z dalších příspěvků, a tak se této – do jisté míry klíčové – oblasti činnosti SHV nebudu dále věnovat.

V roce 1975 se stává nástupnickou organizací Česká hudební společnost, které předsedal Jiří Bajer. Po další roky byla ČHS spjata se jménem paní Míly Smetáčkové a nesmíme opomenout paní Evu Štrausovou. Vyčítal bych si, kdybych nezmínil pana Stanislava Tesaře. ČHS se rozčlenila do jednotlivých sekcí a komisí – byla ustavena sekce hudebně výchovná v čele s Evženem Valovým, která se v prosinci 1989 přejmenovala na Společnost pro HV v rámci ČHS. V roce 1991 se předsedou stal Jaroslav Herden, jedna z nejvýznamnějších osobností naší hudební pedagogiky. Kurzy se pod jeho vedením přestěhovaly do Rychnova nad Kněžnou. Jaroslavu Herdenovi, osobnosti velice kreativní, se jako předsedovi SHV a vedoucímu Katedry HV na PF UK Praha podařilo uspořádat něko-

lik významných hudebně výchovných konferencí, které reflektovaly aktuální témata (populární hudba v HV, využití moderních technologií a keyboardů v HV atd.), což bylo a je v rámci pořádaných konferencí obecně spíše výjimkou. Nesmíme opomenout zmínit pana Václava Korbela a Hanu Halíkovou, která se po dlouhá léta podílela na organizování hudebních kurzů.

Od roku 2002 je předsedou pedagog z Liberce Jan Prchal. Po ukončení činnosti ČHS, která do té doby zastřešovala činnost (nejen) SHV, se podařilo SHV (už jako Společnost pro hudební výchovu České republiky) transformovat na občanské sdružení a v současnosti na zapsaný spolek s celorepublikovou působností. SHV ČR pokračuje v pořádání letních kurzů (LDHV), stala se kolektivním členem České hudební rady při UNESCO (Jan Prchal je členem prezidia a pedagogické sekce ČHR), spolupracuje s MŠMT ČR (naposledy na tvorbě Standardů pro základní vzdělávání – hudební výchova), NÚV Praha (Národní ústav pro vzdělávání) v projektu Lektoři – mentoři a s pracovišti NIDV v rámci republiky. Místopředsedou SHV ČR je Jiří Holubec, současný tým společnosti tvoří Rafaela Drgáčová, Alena Tichá, Eva Jenčková, Anna Velanová, Miloš Hons, Vladimír Hrdina, Dagmar Zemánková, Luboš Hána, Marie Nová, Karel Horňák, Drahošlav Straněk, Vladimír Fiedler, Jan Prchal junior, Jakub Kacar, Josef Kurfiřt, zahraničním partnerem je Belo Felix.

Čestné předsednictvo tvoří Pavel Jurkovič, Lukáš Hurník a Jakub Hruša, čestnými členy kolegia jsou Alberto Alvarado Reyes (Mexiko), Wolfgang Mastnak (Německo/Rakousko), Belo Felix (Slovensko), Ing-Mari Ek a Bengt Albinsson (Švédsko) a Suguru Agata (Japonsko).

Tolik krátký historický exkurz – považuji jej z několika aspektů za velmi důležitý: je připomenutím důležitého momentu z hlediska historie naší hudební výchovy, dokumentuje, jaké postavení a vážnost hudební výchova měla ve třicátých letech minulého století v naší společnosti, a zároveň je důkazem, nakolik progresivní byl tehdejší pohled na

směřování hudební výchovy obecně. Zamysleme se nyní nad tím, nakolik dnešní stav našeho předmětu odpovídá současným potřebám na něho kladeným a do jaké míry navázal na progresivní směr tehdy nastavený. Dovolím si navrhnout jisté zúžení této problematiky na školní hudební výchovu, tedy tu, která je realizována na I. a II. stupni základních škol a je ze zákona pro celou naši populaci povinná, a přípravu pedagogů na pedagogických fakultách.

Definovat současný stav hudební výchovy u nás není možné – ostatně nejsou toho schopny ani instituce, které by se touto problematikou měly zabývat. Úroveň a obsah předmětu jsou velmi různorodé – v důsledku realizace Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání (RVP ZV) a následně konkrétních školních vzdělávacích programů (ŠVP) došlo ke značnému uvolnění. To by samo o sobě nemuselo být na škodu, umožňuje to kreativnímu pedagogovi realizovat vlastní přístup k dané problematice, není svazován zkosnatělými osnovami a předpisy a pozitivem je, že lze vytvářet učební plány na míru jak žákům, tak pedagogům. To vše ovšem za předpokladu důsledné realizace základního cíle – komplexního hudebně výchovného rozvoje žákovy osobnosti po celou dobu povinné školní docházky.

Esteticko-výchovné předměty (tedy hudební a výtvarná výchova), tvořící obory oblasti Umění a kultura, by měli žáci absolvovat ve všech ročnících základního vzdělávání. Ovšem Opatření ministryně školství, mládeže a tělovýchovy, kterým se mění Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání (Čj. 15523/2007-22), otevřela školám prostor pro interpretaci, která v důsledku vede k rušení hudební výchovy jako samostatného předmětu v 8. a 9. ročníku – na některých školách se již nevyučuje a je nahrazován výchovou výtvarnou. De iure je vše v pořádku, dotace přidělených hodin oblasti Umění a kultura jsou formálně naplněny, ale de facto je zde zatlučen hřebík do rakve nejen hudební výchově, ale možná obecné kulturnosti jako takové. Jistě, osví-

cený ředitel nic takového nepřipustí, ale lze se setkat i s názory typu „...a pokud dítě nebude vůbec, ale vůbec nic vědět o Mozartovi, Beethovenovi, Smetanovi a Dvořákovi, může být v životě spokojené a vyrosté z něho i tak kvalitní člověk...“

Jsem si jist, že hlavním důvodem na konkrétních školách jsou dlouhodobé problémy s aprobovanou a kvalitní výukou dospívajících žáků – a ono to skutečně není jednoduché. Aby učitel – častěji spíše učitelka – splnila očekávané výstupy, musí obsáhnout v oblasti činností vokálních, instrumentálních, poslechových a hudebně pohybových oblouk od Seikilovy písně po beat box, dokázat zvládnout moderní audiovizuální techniku (pokud je k dispozici), žáky zaujmout, přesvědčit a – což je stále aktuálnější – kázeňsky zvládnout. Současná situace bývá i taková, že jsou obsah a realizace předmětu závislé na personálním obsazení konkrétní školy. Předmět je pak vyučován neaprobovaně, a tedy – řečeno eufemisticky – nekompetentně. Dostáváme se k paradoxu – žáci v rozvrhu hudební výchovy sice mají, ale žádné hudební výchovy se jim nedostává.

Tuto situaci v hudební výchově by mělo změnit **zavedení standardů pro základní vzdělávání**, které definují nejnižší, nepodkročitelnou úroveň znalostí, dovedností a návyků žáků v pátém a devátém ročníku. Standardy v období 2013/2014 připravila odborná pracovní skupina, kterou ustanovilo MŠMT ČR a NÚV. Kromě zástupců těchto institucí byli členy skupiny pedagogové z praxe a s potěšením mohu konstatovat, že se na tvorbě dokumentů podílela nemalou měrou i SHV. Domníváme se, že se podařilo vytvořit materiál, který odpovídá současným požadavkům kladeným na předmět hudební výchova, reflektuje činnostní pojetí předmětu, otevírá prostor pro integraci progresivních metod a akcentuje rozvoj žákovy osobnosti v oblasti dovednostní i znalostní – prostřednictvím vlastních hudebních aktivit (vokálních, instrumentálních, hudebně pohybových, hudebně dramatických) praktické zvládnutí elementární hudební teorie

a terminologie, získání rámcové orientace v přehledu historie hudební kultury (hudby artificiální i nonartificiální²) a v neposlední řadě utváření estetických kritérií a vlastního hodnotového systému. V průběhu školního roku 2013/2014 byly standardy předloženy k obecné rozpravě pedagogické veřejnosti a formou diskusních kulatých stolů byly představeny v konkrétní podobě (v mém případě jsem připravil škálu příkladových úloh, které je možno bezprostředně využít ve výuce). Práce na standardech v současnosti pokračuje, připravuje se širší nabídka příkladových úloh, zpracovávají se připomínky pedagogické veřejnosti a rozpracovávají se podklady pro druhou, vyšší úroveň standardů.

Samotné standardy jako dokument – byť by byl závazný – jistě úroveň výuky předmětů zlepšit nemohou. Základním a nejdůležitějším článkem zůstává stále pedagog, jeho příprava, další vzdělávání a odborný růst. Pro stávající pedagogy existuje systém dalšího vzdělávání, SHV organizuje každoročně týdenní Letní dílnu hudební výchovy – letos se v Liberci uskutečnil 25. ročník (tradice Kurzů modernizace hudební výchovy ovšem sahá až do 60. let a dlouhá léta ji zaštiťovala Česká hudební společnost). Díky reprezentativnímu lektorskému týmu tento kurz nabízí to, co pedagogům v praxi nejvíce chybí – metodické postupy reflektující současné trendy, modelové pedagogické situace vycházející obecně ze současných potřeb na předmět kladených a reflektující i současnou hudební scénu, využívání audiovizuální techniky a příprava metodických pomůcek a materiálů a především možnost si aktivně vše vyzkoušet – nejlepším motivačním prvkem v hudební výchově je hudba sama, nejlépe ve vlastním, byť nedokonalém podání. Pro mnohé pedagogy (zejména kolegyně) je to leckdy první příležitost v životě zahrát si s někým, být spoluúčasten tvoření a interpretace hudby, být spoluodpovědný za společný výsledek a zažít to, co lze realizovat de facto pouze v kolektivní výuce. Pro mnohé z účastníků kurzu to znamená rozhodující předěl v jejich praxi. Smutným faktem je sku-

tečnost, že to platí i pro čerstvé absolventy kateder hudební výchovy pedagogických fakult nebo studenty závěrečných ročníků studia, kteří na kurz jezdí rovněž. Několikrát jsem již slyšel repliku: „...*jak je možný, že jsem se tohle nedozvěděla na fakultě?*“

Tím se dostávám k druhému bodu mnou naznačené problematiky, kterou považuji za klíčovou: k přípravě pedagogů na pedagogických fakultách. Když jsem o standardech hovořil počátkem roku s nejmenovaným kolegou z katedry hudební výchovy nejmenované univerzity, překvapilo mne jeho konstatování, že se zvládnutím výstupů standardů – znovu připomínám, že stanovují nejnižší úroveň, které mají dosáhnout všichni žáci základní školy – by měli jejich absolventi problém. Aniž bych chtěl zevšeobecňovat, má osobní zkušenost tuto skutečnost spíše potvrzuje, než vyvrací. Pokud se má nepříznivý trend – a nenalhávejme si, že je to s hudební výchovou a přípravou pedagogů u nás v pořádku, jsem člověkem z praxe – zvrátit, klíčovým bodem se jasně jeví příprava nastupující pedagogické generace. Právě pedagogické fakulty jsou za jejich úroveň a připravenost zodpovědné, další vzdělávání, lépe řečeno dozdělování pedagogických pracovníků, to nemůže v plné šíři rozhodně nahradit. Proto by měly katedry hudební výchovy aktivněji vstupovat do procesu tvorby koncepce i strategických dokumentů – tento zásadní úkol před katedrami hudební výchovy stojí již nějaký čas a nemám v obecné rovině pocit, že by se na tomto poli dělo něco převratného. Lehce by se mohlo stát, že hudební výchova jako vyučovací předmět z učebních plánů zmizí zcela – sledujme vývoj v některých sousedních státech... Profesor Jaroslav Herden ve svém posledním veřejném vystoupení při příležitosti 40. výročí hudebně výchovných kurzů hovořil o vzdělávání na pedagogických fakultách, o jistém zastarání, ustrnutí akademického vzdělávání. O to více zdůraznil význam letních vzdělávacích kurzů, které mohou reagovat de facto ihned. Osobně bych přirovnal situaci na fakultách k jedoucímu tankeru, jehož směr se nedá

jednoduše a hned změnit, trvá to nějaký čas. Případá mi ovšem, že se kormidelní kola nějak „zasekla“ a směr se zásadní měrou nemění. Není čas se nad tímto stavem vážně zamyslet? Toto naše setkání – a jsem velice vděčen Univerzitě J. E. Purkyně a Katedře HV, že jej umožnily a podpořily – nemůže přinést odpovědi ani řešení. Jednoduchá řešení totiž v tomto případě neexistují. Měli bychom tu však nastolit určité okruhy otázek, témata, jejichž postupná řešení by mohla a měla stávající stav změnit. Tyto okruhy se promítají do jednotlivých tematických bloků naší konference. Dle mého názoru nejpalčivější je problematika současné a budoucí podoby vzdělávání učitelů hudební výchovy. Je to problematika klíčová a zamýšlet bychom se měli nad možnostmi formálního a neformálního hudebního vzdělávání, kde se otevírá prostor pro jinou než klasickou školní hudební výchovu – v život se uvádějí projekty, které bych nazval sociálně edukativními (jmenuji za všechny adaptaci projektu El Sistema, o kterou se snaží nadační fond Harmonie) a o jiných možnostech se dozvíme přímo z příspěvků mých kolegů a kolegů. Dalším nosným tématem je role multi/médií v hudební výchově a otázka materiálně technického zabezpečení výuky. Strategickým úkolem je pak udržení předmětu hudební výchova jako povinného předmětu ve všech ročnících základního vzdělávání, neustálé zdůrazňování její nezastupitelné role ve vývoji osobnosti mladého člověka, prezentace pozitivních výsledků a popularizace hudební výchovy všude, kde je to možné.

Protože jsem bytostný pedagogický optimista, rozloučil bych se s Vámi v duchu výrazně optimističtější. Než si dovolím nabídnout krátkou projekci ze zpravodajství České televize z LDHV v Liberci, rád bych se podělil o zkušenost z května letošního roku. Měl jsem tu čest zasednout v porotě **2. Mezinárodní hudební olympiády**, která se ve dnech 30. dubna až 3. května konala v lotyšské Rize. Organizátory byly Lotyšská hudební akademie Jazepa Vitolse, Asociace lotyšských hudebních pedagogů a lo-

tyšská pobočka European Association for Music in Schools. O olympiádě jsem se dozvěděl od dr. Kodejšky z Univerzity Karlovy v únoru tohoto roku s tím, že od nás tam nikdo nepojede, neboť požadavky jsou tak náročné, že by je naši žáci prostě nezvládli. Namítl jsem, že hned řada mých žáků by je zvládla, a výsledkem jednání s Rigou bylo, že SHV jako zástupce České republiky vyslala jednoho soutěžícího. Uhradila mu startovné i letenku a celou akci jsme považovali za jakýsi test, na jehož základě by se Česká republika do tohoto projektu v budoucnu zapojila. Požadavky na soutěžící obou věkových skupin (12–14, 15–18) byly skutečně náročné a z pohledu výše uvedeného pro nás absolutně nesplnitelné. Je nutné si ale uvědomit, že náš hudebně výchovný vzdělávací systém je odlišný od systémů ostatních participujících států (Lotyšsko, Estonsko, Litva, Polsko a Slovinsko), disponujeme ojedinělou sítí ZUŠ, ve které se hudebním disciplínám obecně věnujeme prohloubeně. Soutěž měla čtyři části – teoretickou (teorie, poslech, znalosti z dějin hudby, z moderní populární hudby byl akcentován jazz, prověřovala se i praktická aplikace znalostí z harmonie atd.), praktickou (realizace rytmu a intonace, na přípravu vylosovaných příkladů byly cca 3–4 minuty), dále přednes písně v mateřském jazyce (v našem případě Cesta k milé Bohuslava Martinů) a prezentace vlastní tvorby v rozsahu do tří minut. Můj bývalý žák Lukáš Janata připravil Kyrii pro smíšený sbor, klavír a elektroniku, přičemž sborový part a elektronika byly realizovány ze záznamu, on hrál na klavír. Předsedou poroty byl lotyšský hudební skladatel Eriks Ešenvalds a tato kompozice jej očividně zaujala (seděli jsme vedle sebe a sdíleli společně partituru). Příprava našeho soutěžícího spočívala v několika konzultacích formou e-mailů, mých upomínek a zdůrazňování termínu odevzdání partitury a debaty během letu do Rigy. Ostatní účastníci prošli sítí školních regionálních a národních kol a celkově byla chápána účast na soutěži jako velice prestižní. Lukáš Janata

se umístil celkově na druhém místě (s rozdílem 0,1 bodu) a získal hlavní cenu – plně hrazený červencový mistrovský kurz v přímořské Siguldě. Tento příběh může posloužit jako příklad toho, že náš systém může při jeho optimálním využití přinést vynikající výsledky, které obstojí i v silné mezinárodní konkurenci³.

Problémem zůstává, že úkolem školní hudební výchovy je poskytnutí adekvátního, odborného a efektivního obecného hudebního vzdělání všem dětem. A tady náš systém – dosud – selhává. Je na nás, abychom se to pokusili změnit, je nejvyšší čas.

Děkuji za pozornost.

Poznámky

- 1 Dále jako SHV.
- 2 Přijmeme tuto terminologii pro hudbu tzv. vážnou i moderní populární.
- 3 Lukáš Janata absolvoval základní vzdělávání na ZŠ a ZUŠ Jabloňová, škoře s rozšířenou výukou hudební výchovy v Liberci (pedagog Jan Prchal), klavír na ZUŠ Frýdlantská Liberec (pedagog Lea Hlízová), sborový zpěv v pěveckém sboru Severáček (sbormistři Petr a Sylvie Pálkovi), hudební praxi získal i jako baskytarista v prog-rockové kapele IceFlame a Tanečním orchestru Vladimíra Jánského, v současné době studuje na Pražské konzervatoři obor skladba (pedagog Otomar Kvěch).

Résumé

80. výročí založení Společnosti pro hudební výchovu – hudební výchova a její význam ve vzdělávání na počátku 21. století – Standardy pro základní vzdělávání, hudební výchova – aktuální problémy předmětu – problematika přípravy pedagogů a jejich další vzdělávání – 25. Letní dílna hudební výchovy 2014 – 2. Mezinárodní hudební olympiáda Riga 2014.

PaeDr. Jan Prchal – pedagog, lektor, autor učebnic, učebních textů a metodických materiálů, popularizátor, předseda SHV ČR, hlavní organizátor Letních dílen hudební výchovy. Absolvent PF Ústí nad Labem (obor HV–RJ), v současné době působí jako pedagog a zástupce ředitelky na ZŠ a ZUŠ Jabloňová Liberec, škoře s rozšířenou výukou HV, je odborným asistentem KHV PF Ústí nad Labem, spolupracovníkem TU Liberec, MŠMT ČR, NÚV Praha a členem prezidia České hudební rady při UNESCO.